

Berlin 1911. Verlag der königl. Akademie der Wissenschaften. In Kommission bei Georg Reimer.

Weuger Leopold Vorbericht über die Münchener byzantinischen Papyri (Sitzungsberichte der königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-philologische und historische Klasse. Jahrgang 1911. 8. Abhandlung). Ἐν Μονάχῳ, 1911.

Westerblad Carl August Baro et ses dérivés dans les langues romanes. Thèse pour le doctorat. Upsal, 1910. Imprimerie Almqvist et Wiksell.

Χαριτωνίδου Ἰωσήφ Χ. Περὶ τῆς Λιθισιανῆς διαλέκτου. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σέρβου. Ἐν Τραπεζοῦντι, 1911.

Χατζηπαράτη Θρασύδουλου Κ. Μουσαίου τοῦ γραμματικοῦ τῶν καθ' Ἡρῶ καὶ Λεάνδρου Μετάφρασις ἐν στίχοις ὁμοιοκαταλήκτοις. Ἐν Ἀθήναις. Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, 1911.

Χατζιδάκι Γ. Ἰδὲ *Hatzidakis*.

Ἐξεδόθη ἐν καθυστερήσει τῇ 15 Ἀπριλίου 1912.

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ Η' — 30 Σεπτεμβρίου 1911. — ΤΕΥΧΟΣ Γ'.

ΣΕΛΙΔΕΣ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΥ

ΕΝ ΟΥΓΓΑΡΙΑ, ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑ, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ¹

Ἀναλαμβάνων ἐπίσημως τὴν πρυτανείαν κατὰ τὸ ἐνεστῶς πανεπιστημιακὸν ἔτος, ἐν πρώτοις αἰσθάνομαι τὸ καθήκον νὰ εὐχαριστήσω τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα, κυρώσαντα διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτοῦ τὴν ἐμόθυμον ψῆφον τῶν συναδέλφων, περιβαλόντων με τὸ δεύτερον διὰ τοῦ πρυτανικοῦ ἀξιώματος. Πρὸς τὴν τοιαύτην δὲ τιμὴν ἀνταποκρινόμενος ὑπέλαβον πρέπον νὰ μὴ ἀποδυσπετήσω πρὸς τὰς βαρύτερας τοῦ συνήθους ὑποχρεώσεις τοῦ ἔτους τούτου τὰς προερχομένας ἐκ τῆς πρώτης ἐφαρμογῆς τῶν νέων πανεπιστημιακῶν νόμων καὶ τῆς ἀξιοπρεποῦς ἡμῶν παραστάσεως ἐνώπιον τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐβδομηκοστῆς πέμπτης ἀμνηστηρίδος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου καὶ τοῦ διεθνοῦς Συνεδρίου τῶν Ἀνατολιστῶν. Δεύτερον δὲ θεωρῶ καθήκόν μου εὐχάριστον νὰ εὐχηθῶ τὰ βέλτιστα εἰς τὸ νέον Πανεπιστήμιον τὸ δημιουργηθὲν ὑπὸ τῆς φιλογενείας τοῦ Ἰωάννου Δομπόλη καὶ τιμηθὲν διὰ τοῦ ὀνόματος περιφανοῦς μὲν φίλου τοῦ Ἡπειρώτου χόρηγου, μεγάλου δὲ τῆς πατρίδος πολίτου, τοῦ πρώτου

¹ Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου ἐπὶ τῇ ἐπίσημῳ ἐγκαταστάσει τῶν πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1912.

του, εἰς ὃν ἔλαχεν ὁ κληρὸς νὰ κυβερνήσῃ τὴν ἔναγχος διὰ τῶν ὀπλῶν ἀπελευθερώσασαν ἑαυτὴν ἀπὸ τοῦ μακραίωνος ζυγοῦ τοῦ κατακτητοῦ καὶ εἰς εὐνομον πολιτείαν συνταχθεῖσαν Ἑλλάδα.

Οὕτως εἰς τὸ πλούσιον γρῆμα τοῦ χορηγοῦ καὶ εἰς τὴν ἀκένωτον πηγὴν τῆς ἡπειρωτικῆς φιλοπατρίας συμπαραζεύχθη ὑπὸ τῆς νέας ἑλληνικῆς πολιτείας σὺν τῇ ἰδρύσει τοῦ νέου Πανεπιστημίου συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ διαθέτου τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου ἐκείνου, ἕστις ὑπῆρξε πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ πολλοῖς εὐεργετήμασιν ὁ πρῶτος ἐν τῇ ἀπὸ τῆς δουλείας εἰς τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας ἐπανερχομένην πατρίδα δίκην ἄλλου Ἀπόλλωνος Μουσαγέτου ἐπαναστήσας τὸν χορὸν τῶν ἀπὸ τοῦ δουλεύοντος ἐδάφους περυγαδευμένων Μουσῶν. Θυγατέρες μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ιδέας, ἠδελφωμέναι ἤδη διὰ συμβιώσεως κοινῆς ἐβδομήκοντα ὄλων καὶ πέντε ἐτῶν, καὶ πέντε σχολαὶ τῶν δύο Πανεπιστημίων καὶ ὑπὸ τὸ νέον καθεστῶς τὸ παρὰ τὸν ἐπελθόντα τυπικὸν χωρισμὸν ἐνοῦν αὐτοὺς διὰ κοινῶν ἀρχῶν καὶ διοικήσεως κοινῆς δὲν θὰ παύσωσιν ἀνομολογοῦσαι τὴν συνδέουσαν αὐτὰς ἀλληλουχίαν, αἰσθανόμεναι μὲν ἑαυτὰς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἐμπνεομένας, τεταγμέναι δὲ πάντοτε παρὰ τὸ πλευρὸν ἀλλήλων καὶ τείνουσαι μετ' ἀφοσιώσεως εἰς τὸν αὐτὸν διπλοῦν ἱερὸν σκοπὸν, τὴν μετάδοσιν καὶ προαγωγὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν ἐξυπηρετήσιν τῆς πατρίδος. Τὸ σύμβολον τοῦτο παραλαμβάνοντα τὰ δύο Πανεπιστήμια ἐκ τῶν ἀναμνήσεων καὶ κατορθώσεων τοῦ παρελθόντος, ὅτε ἦσαν ἠνωμένα, αὐτὸ τοῦτο θὰ ἐξακολουθήσωσιν ἔχοντα ὡς παλλάδιον καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἀπὸ τῆς σήμερον, ὅτ' ἐδίχασεν αὐτὰ ἡ πολιτεία οὐχὶ ἵνα χωρίσῃ αὐτὰ, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἵνα διπλασιάσῃ τὰς δυνάμεις αὐτῶν.

Οἶονεὶ δὲ πρὸς ἐνδείξιν τῆς συνεχίσεως τῶν αὐτῶν ἰδεωδῶν καὶ ἐν τῷ προσεχεῖ βίῳ τῶν δύο Πανεπιστημίων ἐθεώρησαν ταῦτα πρέπον νὰ ἐξακολουθήσωσι πανηγυρίζοντά καθ' ἓν καὶ

ἐν τῷ παρελθόντι τρόπον τὴν ἐροφτὴν ταύτην τῆς ἐπισήμου ἐγκαταστάσεως τῶν πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν, αἵτινες κοιναὶ οὐσαι δι' ἀμρότερα συνδέουσιν κῦρὰ ἐν πνεύματι ἀδελφότητος καὶ ἀμοιβαίας ἀγάπης.

Κἀγὼ δὲ, μέλλων κατὰ τὸ ἀνέκαθεν ἐπικρατῆσαν ἔθος νὰ πραγματευθῶ ἐν τῇ πανηγυρικῇ ταύτῃ ἡμέρᾳ θέμα ἐκ τοῦ κλάδου τῶν ἰδίῶν μου μελετῶν, σκόπιμον ἔκρινα νὰ ἐκλέξω ἀντὶ παντὸς ἄλλου ὡς ἀντικείμενον τοῦ ἐμοῦ λόγου ἱστόρημα ἔθνικόν, ἀναφερόμενον εἰς μίαν τῶν περιποθῆτων ἑλληνικῶν χωρῶν, ἃς δὲν σκιαῶει μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἢ σημαία τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, ἀλλὰ συνδέει πρὸς ἡμᾶς παμπάλαιον κοινὸν παρελθὸν καὶ εἰς ἃς οἱ τε διδάσκοντες καὶ οἱ διδασκόμενοι ἐν ἀμροτέροις τοῖς Πανεπιστημίσις εὐχονται ἀπὸ καρδίας καὶ μέλλον κοινόν, εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Τοῦ σημερινοῦ μου λόγου δὲν θὰ λάβω θέμα τὴν Μακεδονίαν ἐν αὐτῇ τῇ Μακεδονίᾳ, ἀλλὰ τὴν Μακεδονίαν ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Ἑλλήνων αὐτῆς υἱῶν ἐξοικισομένων εἰς τὴν ξένην καὶ πηγνυόντων οἶονεὶ ἀριδρύματα τῆς μακεδονικῆς πατρίδος ἐν χώραις ἀπωκισμέναις. Ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς ἐν Οὐγγαρία καὶ Αὐστρίᾳ, ἰδοὺ τὸ θέμα τοῦ ἐμοῦ λόγου.

Εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν ἐπιφυλάσσω τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀρχαίων κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας σχέσεων τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Οὐγγαρίας. Ἐπικοινωνία ἐμπορικὴ καὶ σχέσεις δυναστικαὶ συμπλησιάζουσι τοὺς Βυζαντινοὺς πρὸς τὸν αὐστριακὸν οἶκον τῶν Babenberger καὶ ἀναβιδάζουσι τέσσαρας κόρας ἑλληνικῶν βασιλικῶν οἰκῶν εἰς τὸν δουκικὸν οἶκον τῆς Αὐστρίας. Ἀποτέλεσμα δὲ τῶν τοιούτων ἡγεμονικῶν κηδεστιῶν δὲν ὑπῆρξε μόνον ἢ εἰς τὸν δουκικὸν οἶκον εἰσαγωγὴ ἑλληνικῶν ἐθίμων καὶ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν Αὐστρίᾳ ἐν μέτρῳ διάδοσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Τὸ ἀκόμη καὶ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενον κοινὸν βαυκάλημα, δι' οὗ ἀποκοιμίζονται τὰ βρέφη, τὸ Heidi puppeldi,

heidi rupei θεωρεῖται ἀπορμηθὲν ἐξ ἐλληνικοῦ νανουρίσματος τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων. Ἔτι δὲ πυκνότεραι ὑπῆρξαν κατὰ τοὺς μέτους αἰῶνας αἱ σχέσεις τῶν Οὐγγρῶν καὶ τῶν Βυζαντινῶν, ἀγαθοῦσαι οὐ σπανίως εἰς συγκρούσεις ἢ συνθήκας, εἰς πολέμους ἢ εἰρήνην. Καὶ μεταξὺ δὲ Οὐγγρῶν καὶ Βυζαντινῶν δὲν λείπουν δυναστικά ἐπιγαμίαι, ἐπάγουσαι ἀποτελέσματα ἀνάλογα πρὸς τὰ ἐκ τῶν μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Βυζαντίου ἡγεμονικῶν κηδεστιῶν. Ἄλλ' ὁ πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἀρχούσαν δυναστείαν σύνδεσμος τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε πολὺ συχνότερος καὶ στερρότερος. Μαρτύριον δὲ τούτου εἶνε τὸ ἐπιφανὲς γεγονός, ὅτι τὰ δύο καὶ μόνα μέχρι τοῦ νῦν σωζόμενα βυζαντικὰ στέμματα εὐρίσκονται ἐν Βουδαπέστη, τὸ μὲν ἐν τῷ Ἐθνικῷ μουσεῖῳ τῆς πόλεως ταύτης, τὸ στέμμα Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, τὸ δὲ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῆς Βούδας, δῶρον τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Ζ' εἰς τὸν κράλην τῆς Οὐγγαρίας Γεῖζαν Β', ἐνώσαντα ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς διπλοῦν τὸ βυζαντικὸν τοῦτο στέμμα μετὰ τοῦ λατινικοῦ στέμματος τῆς Οὐγγαρίας, ὅπερ εἶχε δωρήσει εἰς τὸν κράλην Στέφανον τὸν ἅγιον ὁ πάπας Σίλβεστρος Β'. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ὀρθοδοξία μετεδόθη εἰς τὴν Οὐγγαρίαν τὸν δέκατον ἤδη αἰῶνα διὰ τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Θεοφυλάκτου Ἑλληνοσ ἱεραποστόλου καὶ ἐπισκόπου Οὐγγαρίας Ἱεροθέου, καὶ μοναὶ ἐλληνικαὶ πολλαὶ τὸν ἀριθμὸν ἰδρύθησαν ἐν τῇ γῶρᾳ. Μέχρι δὲ τῆς σήμερον σώζεται τὸ ἐλληνιστὶ συντεταγμένον ὑπὸ τοῦ βασιλέως Στεφάνου τοῦ ἁγίου δωρητήριον δίπλωμα ὑπὲρ τῶν καλογραιῶν τῆς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Vesztrem (in valle Vestremiensi), συμπεριληφθὲν εἰς τὴν μεταγενεστέραν λατινικὴν ἐπικύρωσιν τοῦ βασιλέως Καλομανοῦ (Kálmán) ἐν ἔτει 1109. Ἰδίως δ' αὐξάνουσιν αἱ σχέσεις τῶν Οὐγγρῶν καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, ὧν ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Μανουὴλ οὐκ ὀλίγας κατήγαγον κατὰ τῶν Οὐγγρῶν καὶ λεμίων νίκας. Παντοῖαι δὲ διηγήσεις τῶν ιστορικῶν καὶ ποι-

κίβλα ἐπιγράμματα καὶ ὕμνοι ποιητῶν ἀπομνημονεύουσι τὰς τοιαύτας ἐπιτυχίας τῶν βυζαντιακῶν ἔπλων. Πλὴν ἀλλ' ὅμως Οὐγγροὶ καὶ Βυζαντινοὶ δὲν ἀντιπαρατάσσονται πάντοτε ἀντιμέτωποι ἀλλήλων, ἀλλὰ παραλλήλως πρὸς τὰς πολεμικὰς συγκρούσεις βαίνει ἡ ἐμπορικὴ καὶ πνευματικὴ ἐπικοινωνία, καὶ ὁ βυζαντιακὸς πολιτισμὸς πολλαχῶς ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὰ ἀξεστότερα ἔθνη τῶν κατὰ τὴν Οὐγγαρίαν. Ἑλληνικὰ χειρόγραφα σκορπίζονται εἰς τὴν γῶραν καὶ λέξεις ἑλληνικαὶ παρεισδύουσιν εἰς τὴν οὐγγρικὴν. Ὁ δὲ ὁσημέραι μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Οὐγγρῶν στενότερος σύνδεσμος συγκορυφοῦται τὰς παραμονὰς τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς κοινὸν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀγῶνα, καὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ὡς τελευταίου προμάχου τῆς ἑλληνικῆς χριστιανώσυνης συμπαραζεύγνυται πρὸς τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου τὸ τοῦ Οὐνιάδου. Οὐδὲ δυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι εἰσὶν προάγγελος τῆς ἀλώσεως τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων εἶνε ἡ μάχη ἐκεῖνη τῆς Βάρνης, καθ' ἣν ἥρωικῶς ἔπεσεν ὁ νεαρὸς βασιλεὺς τῆς Πολωνίας ὁμοῦ καὶ τῆς Οὐγγαρίας Λαδίσλαος. Ὀλίγα δ' ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν ὁ βασιλεὺς Ματθαῖος Κορβίνος ἐπέγει ὡς συλλογεὺς βυζαντιακῶν κωδίκων ἐν Οὐγγαρίας θέσιν ἀνάλογον πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ μεγάλους προστάτας τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ γίνεται εἰσηγητὴς τῆς παρά τοις Οὐγγροῖς προστασίας καὶ διαδόσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἧτις ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου μάλιστα αἰῶνος ἐπήνεγκε καρποὺς οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀγλαοὺς τῶν παρά τοις λοιποῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσι τῆς Ἑσπερίας.

Οὐδαμῶς ἦσαν κατὰ ταῦτα ἄγνωστοι εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον αἱ γῶραι ἐκεῖναι, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Οὐγγαρία, εἰς ἃς βλέπομεν παμπληθεῖς μεταναστεύοντας ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ Ἕλληνας φεύγοντας τὸν βαρὺν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ ζητοῦντας νὰπολαύσωσι τῶν ἀγχιθῶν τῆς εὐνομίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἐν ἡμέραις, καθ' ἃς ἡ μὲν πατρὶς ἔπασχε δουλεύουσα, αἱ δὲ γῶραι

ἐκείναι εἶχον ἐν τῷ μεταξύ προαχθῆ καὶ προκόψει τυγχάνουσαι τῶν εὐεργετημάτων τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς εἰς τὴν πρόοδον ἐξελιζέως.

Καὶ οὐδεμία μὲν ἀκριβολία, ὅτι αἱ νέαι αὗται ἐγκαταστάσεις Ἑλλήνων ἐν Αὐστρίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ, περὶ ὧν ἔσται ἡμῶν ὁ λόγος, δὲν ἐπῆλθον ἐξακίνης μετὰ μακρὰν διακοπὴν πάσης μεταξύ τῶν χωρῶν ἐκείνων καὶ τῶν ἐλληνικῶν ἐπικοινωνίας· ἀλλ' ἢ παρακλούθησις τοιαύτης πιθανῶς, ἔστω καὶ ἀραιᾶς, συνεχίσεως τῶν ἀρχαίων σχέσεων εἶνε τὴν σήμερον δυσχερῆς, εἰ μὴ καὶ πάντως ἀδύνατος, ἐνεκεν ἐλλείψεως πηγῶν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ χάσμα τοῦτο δὲν φαίνεται δυνάμενον νὰ πληρωθῆ, ἄρθοι εἶνε ἀπ' ἐναντίας αἱ εἰδήσεις, ἐξ ὧν δυνάμεθα νάναπλάσωμεν τὴν εἰκόνα τῶν ἐν Αὐστρίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ ἐλληνικῶν παροικιῶν κατὰ τὸν δέκατον ὀγδοὸν αἰῶνα μέχρι τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ δεκάτου ἐνάτου.

Καὶ δὲν ἔλειπον μὲν καὶ πρότερον πηγαί τινες πρὸς ἀναπαράστασιν τῆς ἱστορίας τῶν παροικιῶν ἐκείνων, ἀλλὰ σήμερον εὐρίσκομαι εἰς τὴν εὐάρεστον θέσιν νάναπτύξω ἐνώπιον ὑμῶν ὀλίγας νέας σελίδας ἀγνώστους μέχρι τοῦδ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων, ἀνεξερευνητῶν ἕως τῶρα, πηγῶν, ἃς ἐμελέτησα κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἐν τῷ Δημοτικῷ ἀρχεῖῳ τῆς Βουδαπέστης (Vargsház Levéltár), τῷ Δημοσίῳ ἀρχεῖῳ τῆς Βούδας (Országos Levéltár) καὶ ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἄλλοις ἀρχείοις τῆς Βιέννης. Θεωρηθήτω δὲ ἡ σημερινή μου ἔκθεσις ὡς ἀπλὴ εἰσαγωγή καὶ ἀνακεφαλαίωσις ἐιδικωτέρων καὶ λεπτομερεστέρων ἀνακοινώσεων, εἰς ἃς θά μοι δώσῃ ἐπανειλημμένας ἀφορμὰς τὸ ὑπ' ἐμοῦ ἤδη συλλεχθὲν ὕλικόν καὶ ἡ προσδοκωμένη ἐξακολούθησις ὁμοίων ἐρευνῶν.

Αἱ περὶ ὧν πρόκειται παροικίαι, ὧν κυρίως ἦτο μακεδονικῆς ὁ πυρῆν, παρουσιάζονται ὡς τὸ πλεῖστον συγκεκροτημένα ἤδη καὶ ἄρτια: πρὸ τῶν ἡμετέρων ὀφθαλμῶν. Εἴτε πολυάνθρωποι εἶ-ε εἴτε ὀλιγοπληθεῖς, ἔχουσι ἤδη ἀντιπαρέλθει τὸ στάδιον

τῆς πρώτης συστάσεως, ἔχουσιν ἤδη ἀκεραίαν τὴν συνείδησιν, ὅτι τὰ μέλη αὐτῶν συνανήκουσιν εἰς ἄλληλα καὶ εἰς μίαν κρατοῦσαν ιδέαν, τὴν τῆς δεδουλωμένης πατρίδος ἢ τοῦλάχιστον τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς θρησκείας, ἣν ἀντιπροσωπεύει ὀρθόδοξος ἱερεὺς καὶ ἰδία ἐκκλησία, εἶνε δὲ τέλος ὠργνωμένον τὸ ἐμπόριον αὐτῶν καὶ κεκανονισμέναι αἱ πρὸς τὴν ξενίζουσαν αὐτοῦς πολιτείαν σχέσεις. Σπανιώτερον δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὰ κατὰ τὴν προϊούσαν συγκρότησιν τῆς παρσικίας, τὴν κτίσιν τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς καὶ τὴν ἰδρύσιν τοῦ σχολείου τῶν Ἑλλήνων παρσικῶν, ὅπου ὑπῆρχε τοιοῦτον.

Κατὰ ταῦτα δὲν ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸν ἰδρυτὴν, ἀλλὰ τὰ ἰδρύματα, καὶ στερούμεθα τῆς εὐκαιρίας νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν πρῶτον ἐκεῖνον τολμητὴν τὸν θαρρήσαντα νὰ ἐγκαταλίπη ἐξ ἀγνώστων, ἀλλ' εὐνοήτων ἕνεκα τῆς ὑπὸ τὴν δουλείαν κακοδαιμονίας λόγων τὸ ἀγαπητὸν πάτριον ἔδαφος καὶ μὴ ἀποδειλιάσαντα νὰ λάβῃ ἐπ' ὤμων τὴν πῆραν καὶ ἐπὶ τῆς χειρὸς τὴν βακτηρίαν τοῦ πλάνητος καὶ πῆξῃ νέαν φωλεὰν ἐπὶ γῆς τέως ἀγνώστου καὶ ξένης. Εἴτε εἰς ἣτο καὶ μόνος εἴτε μετὰ τινος φίλου καὶ συνεταίρου ὁ τὸ πρῶτον ἐμφανιζόμενος ἐν μέσῳ τῆς ξένης ἐκείνης κοινωνίας καὶ προσχωρῶν εἰς τὰ κελεύσματα νέας πολιτείας, μακρὰν τῆς γενετείρας καὶ τῶν οἰκογενῶν, ἀνερμάτιστος, ἄνευ γνώσεως τῆς γλώσσης τῆς νέας χώρας, ἐν ἣ ἐγκαθιδρύετο, ἐξεγείρει τὴν ἀπορίαν ἡμῶν διὰ τὴν τόλμην τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ αὐτὸν ἡμῶν τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν προκοπὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ ὡς ἀτόμου τὸ πρῶτον, πολὺ δὲ μᾶλλον ἔπειτα ὡς μέλους ἰδίας κοινωνίας ἐν μέσῳ τῆς ξένης ἐκείνης, ἀφιδρύματος τῆς ἀπομεμακρυσμένης πατρίδος διασώζοντος καὶ περιέποντος ὅλην τὴν πίστιν τῆς πατροπαράδοτου θρησκείας, ὅλα τὰ ιδεώδη καὶ τοὺς πόθους τοῦ δεδουλωμένου γένους. Καὶ ὑπέστησαν μὲν ἅπαντες βεβαίως οἱ εἰς τὴν ξένην ἐξοικιζόμενοι καθ' ἑκάστους τὴν αὐτὴν ὀδύνην ἐπὶ τῇ ἐγκαταλείψει

τῆς πατρίδος, τὰς αὐτὰς στενοχωρίας ἐν τῷ πρώτῳ χρόνῳ καθ' ὃν ἠγνόουν τὴν γλώσσαν τῶν νέων οἰκήσεων, τὰς αὐτὰς δυσκολίας μέχρι προδοποιήσεως τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν καὶ ἐθισμού εἰς τὸν νέον βίον. Ἄλλ' οὐχ ἥττον οἱ κατόπιν ἐρχόμενοι εὕρισκον τοῦλάχιστον ἀνοικτὴν τὴν ὁδὸν τὴν ὑπὸ τῶν πρώτων ἐλθόντων προχαραχθεῖσαν καὶ ἠδύναντο τοῦτο μὲν νὰ κολουθήσωσι τὰ ἔγνη αὐτῶν, τοῦτο δὲ καὶ νὰ προβῶσι περαιτέρω τῶν πρώτων ἐκείνων. Ἄλλὰ καὶ ἀποθαυμάζοντες τυχὸν τούτων τὰς προόδους καὶ εὐτυχοῦντες νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτὰς πολὺ εὐκολώτερον ὡς ἐκ τῆς μείζονος ἀρθονίας τῶν πηγῶν, πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν τὸ μέγεθος τῆς ἐπιβολῆς τῶν ἀγνώστων προδρόμων, ἔσον καὶ ἂν ὑπῆρξε μικρὸν τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ ἔσον καὶ ἂν θεωρήσωμεν ταπεινάς τὰς ἀρχάς.

Αἱ ἀρχαὶ αὗται εἶνε, ἐπαναλαμβάνομεν, ἀφανεῖς, αἱ δὲ πηγαὶ φέρουσιν ἡμᾶς ἀμέσως *in medias res*. Ἀρχαιόταται δὲ τῶν ἐγκαταστάσεων φαίνονται αἱ ἐν ταῖς κτήσεις τῶν ἡγεμόνων Ῥακόζη (*Rákóczy*). Ὁ μέγας οὗτος οὐγγρικός οἶκος ἀνέδειξεν ἐπάλληλον σειρὰν ἡγεμόνων τῆς Τρανσυλβανίας ἀπὸ τοῦ 1607 μέχρι τοῦ 1660. Αἱ ἀπέραντοι κτήσεις τῶν Ῥακόζη ἐν ταῖς οὐγγρικαῖς κομιτεῖαις Σάρος, Abauj, Zemplen καὶ ἀλλαγῶς ἠυξήθησαν τὰ μέγιστα διὰ τοῦ γάμου τοῦ Γεωργίου Β' Ῥακόζη μετὰ τῆς Σοφίας Βάθορυ, κληρονόμου τοῦ πλουσιωτάτου καὶ ἀρχαιοτάτου ἡγεμονικοῦ τούτου οἴκου τῆς Τρανσυλβανίας, ἀνερχομένου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος. Διὰ τοῦ γάμου τούτου περιῆλθον εἰς τὸν οἶκον Ῥακόζη ἅπασαι αἱ ἀπέραντοι τρανσυλβανικαὶ κτήσεις τῶν Βάθορυ, ὧν τὴν αἰγλήν ἄλλως εἶχε κηλιδώσει ἡ αἰμοδιφῆς Ἐλισάβετ, ἡ περιβόητος σύζυγος τοῦ κόμιστος Φραγκίσκου Νάδαςυ. Ἡ φιλάρεσκος αὕτη κόμισσα εἶχεν ἐπὶ τοσοῦτον οἰστρηλατηθῆ ὑπὸ τῆς ιδέας, ὅτι τὸ αἷμα νεαρῶν παρθένων, ἀναμιγνυόμενον εἰς τὸ ὕδωρ τῶν λουτρῶν αὐτῆς, συνετέλει εἰς καλλωπισμὸν τοῦ

δέρματος, ὥστε διέτασσε κρύφα τῶν φόνων οὐκ ὀλίγων θυμάτων χάριν τῆς μονομηνίης ἐκείνης, ἕως μετὰ τὴν τοιαύτην χάριν αὐτῆς θυσίαν ὀφδοῦκοντα καὶ πλέον νεκνίδων συλλεθρεῖσα ἐπ' αὐτοφώρῳ κατὰ τὴν παρσκειμὴν νέων φόνων κατεδικάσθη εἰς ισόβια δεσμὰ τῷ 1611. Ἐν ταῖς οὕτως ὑπὸ ἀθώου παρθενικοῦ αἵματος βεθρεγμέναις νέαις τρανσυλθανικαῖς συγκτησίαις τῶν οἴκων Ρακόζη ἐγκαθιδρύθησαν οὐκ ὀλίγοι τῶν πρώτων ἐκ Μακεδονίας Ἑλλήνων ἐπηλύδων ἤδη ἀπὸ τοῦ 1616, ὅτε βλέπομεν τῆ 8 Ἰουλίου ε. ν. παρεχόμενα εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἄλλους ὀρθοδόξους ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Α' Ρακόζη εἰδικὰ προνόμια ἐν Τρανσυλθανίᾳ¹. Ἐξετάζοντες δὲ τὸν λόγον τῶν τοιούτων ἐγκαταστάσεων εὐρίσκομεν ὡς πιθανὸν αἴτιον τὴν ἀνάγκην ἐργατικῶν χειρῶν χάριν ἀναπτύξεως τῶν γεωργικῶν ἐργασιῶν ἐν τοῖς ἀπεράντοις ἐκείνοις κτήμασιν. Εὐλόγον δὲ ἦτο νὰ μετακληθῶσι γεωργοὶ ἐκ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν τοῦτο μὲν ἐνεκα τῶν ἐν Τρανσυλθανίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ ἐπὶ Γεωργίου Α' Ρακόζη πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀνωμαλιῶν, τοῦτο δ' ἐνεκα τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Γεωργίου Β' ὡς ἐπικυριάρχου τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, δι' ἧς προσεπέλασε πρὸς τὰς ἐλληνικὰς χώρας, καὶ τῆς ἐν συμμαχίᾳ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας Καρόλου I' ἀντιστάσεως αὐτοῦ ἐναντίον τῆς Πύλης, ἀναδεικνυσούσης αὐτὸν οἶονεὶ προστάτην τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων τυραννουμένων Ἑλλήνων.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τοῦ οἴκου Ρακόζη διδασκόμεθα πλεῖστα ὅσα περὶ τῶν Ἑλλήνων τούτων παροίκων ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1725 μέχρι τοῦ 1771. Δὲν ἔχομεν πλέον διεσπαρμένους ἢ καὶ ὁμοῦ διαβιοῦντας προσκαθημένους τῶν κτημάτων, ἀλλ' ἀνά τὰς εἰς εἰς τὸν μεγαλῶνυμον ἐκεῖνον οἶκον ἀνηκούσας χώρας ἔχουσιν ἤδη συμπηχθῆ ἑλληνικαὶ κοινότητες ἐν διαφόροις πόλεσι καὶ

¹ Δημόσιον ἀρχεῖον ἐν Βουδα. Ἴδε τὸ πρῶτον ἐγγράφον ἐν τῷ ἐσταχωμένῳ τεύχει Graeci Elenchus cum Indice Liberalium Instrumentorum.

χωρίοις τῆς Τρανσυλθανίας. Μεγάλως δὲ συντελεῖ εἰς γνῶσιν τῶν κατὰ τὰς κοινότητας ἐκεῖνας τὸ γεγονός, ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκ τῶν τουρκοκρατούμενων χωρῶν Ἑλλήνων παροίκων ἐξηκολούθουν διαμένοντες Ὀθωμανοὶ ὑπῆκοι, ὧν ἡ Πύλη ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀπέστειλε τὴν ἀπογραφὴν. Αἱ δὲ τοιαῦται Con-
 scriptiones πολυτίμους παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς εἰδήσεις περὶ τῶν ἐγκαταστάσεων Τούρκων ὑπηκόων, ἐν οἷς καὶ πλεῖστοι ὄσοι Ἕλληνες, ἐν Τρανσυλθανίᾳ, Μοραβίᾳ, Βοεμίᾳ, Οὐγγαρίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ. Ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς ταύταις εὐρίσκομεν οὐ μόνον τὰς πόλεις τῶν παροικιῶν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν παροίκων, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ἐνδυμασίας αὐτῶν, τὰ τῆς γλώσσης, τὰ χαρακτηριστικά, τὸ ἀνάστημα, τὸ ἐμπόριον, ὅπερ μετέρχονται.

Ὁρισμένως δ' ἐκ τοῦ ἀρχείου Ρακόζη διδασκόμεθα, ὅτι ἤδη τῷ 1656 ὑπῆρχεν ἐν Libin τῆς Βοεμίας ἐλληνικὴ κοινότης ἐμπόρων¹ καὶ ὅτι περὶ τὸ 1756 εὐρίσκοντο ἐγκαταστημένοι Ἕλληνες ἐν τοῖς ἐξῆς χωρίοις καὶ πολισίμασι τῆς Τρανσυλθανίας καὶ Μοραβίας, ἐν Albocarolina, Szasz-Regen, Nagy Enyved, Thorda (Thorenborg)², Kolos, Bistritz, Dees, Szamos-Uswar, Medlitz, Schässburg (Segesvar), Vasarhely, Radnoth, Nagy Sink, Axona, Coroncas, Nagy Varantz³

¹ Ἴδε τὸ δεύτερον ἐγγράφον τοῦ ἀνωτέρω Elenchus: «Copia Statuti Civitatis Libiniensis de Mercatoribus graecis». Πρὸς αὐτόθι ἐν ἔτει 1695 «Compagnia Grecia Libiniensis».

² Πρὸς ἐν τῷ Elenchus ἐν ἔτει 1735 Conscriptio Graecorum Armenorum et Judaeorum Mercatorum in Comitatu Thordensi.

³ Μεταξὺ τῶν ἐν τῷ φακέλῳ τῷ σημειουμένῳ ἐν τῇ κατωτέρῳ σημειώσει ἐγγράφων ἐν εἴνῃ ἐπιστολῇ ἐκ Κοζάνης ἐπιγραφομένη τῷ τιμιωτάτῳ καὶ ἡγαπημένῳ μοι υἱῷ κω κὺρ Ἰωάννη Δημητρίδ Μαυροζούμενας εἰς Νάκι Βάρανιζ, κατάλογος δὲ τις ἐμπορευμάτων φέρει τὴν ἐπιγραφὴν 1764 Ἰουνίου 16 βάρανιζ τὸ πράγμα ὁποῦ ἤφεραμεν ἀπὸ βιέναν τὸν κὺρ Γεωργην Σαμπόβιζι καὶ Πρέιζου.

καὶ Bungard, ὅπου καὶ ἴδιον εὐκτήριον οἶκον καὶ ἰδίαις τρεῖς εἴχον οἱ ἐρθεόδοξοι ¹.

Ἐπιφανεστάτη δὲ τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων τῶν ὑπὸ τῆν προστασίην τοῦ οἴκου Ρακόζη συμπληθεισῶν εἶνε ἡ ἐν τῷ οὐγγρικῷ πολιτικῷ Τοκάκι, ὅπερ κατέστησαν διεθνῶς γνωστῶν οἱ ἐξαίρετοί αὐτοῦ οἶνοι. Εἶνε ἡ Τοκάικ ἢ Τουκάικ, ἣν συχνὰ εὐρίσκωμεν ὑπὸ τὸν ἑλληνικὸν τοῦτον τύπον μνημονευομένην ἐν πολλοῖς γράμμασι τοῦ ἀρχαίου Ρακόζη. Δύο ἴδιοι βιβλίοι τῶν ἐτῶν 1725-1771 περιλαμβάνουσιν ἑλληνικοὺς λογαριασμοὺς, ἐμόδογα, δηλωτικὰ πληρωμῶν καὶ πολλὰς ἐπιστολάς ἐκ Τοκαίας ἀποσταλλομένας ἢ εἰς τοὺς ἐν αὐτῇ Ἑλληνας ἀπευθυναμένους ². Ἡ γλῶσσα τῶν ἐπιστολῶν τούτων εἶνε ἀπλουστάτη, δημοτικῆ, ἡ δὲ γραφὴ ἐμφαίνει ἀνθρώπους ἀγραμμάτους πλὴν ὀλίγων ἐκ Κοζάνης τῆς Μακεδονίας γεγραμμένων χάριν διαφόρων μὲν ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς παρ' εὐπαιδευτοῦ τινὸς Κοζανίτου, ἰσως τοῦ διδασκάλου τῆς κωμοπόλεως, εἰς ὃν κατέρευγον οἱ θέλοντες νὰ ἐπιστέλλωσιν εἰς τοὺς ξενιτευμένους συγγενεῖς. Ἐκ τῶν γραμμάτων τούτων βλέπομεν, ὅτι οἱ ἐν Τοκαίᾳ Μακεδόνες συναπετέλουν τῷ 1769 κομπανίαν, ἣτοι ἰδίαν ἐμπορικὴν κοινότητα, ἣς τὸ ἔτος ἐκεῖνο προεσιῶς ἦτο ὁ Ἰωάννης Κόντη, ὅστις καὶ οἰκόσημον ἔφερεν ἐν τῇ

¹ Ἐν τῷ Elenchus sine dato «Bungárdensis Cappella Graecorum et sepultura». Περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν ἐγκαταστάσεων ἴδε τοῦ Elenchus σ. 63-65.

² Ἐν τῷ Δημοσίῳ ἀρχεῖῳ Βούδας ὑπὸ ἐπιγραφὴν Görög - Raczlevelek. Εἰς τοὺς φακέλους τούτους συνήγαγε τὰς ἑλληνικάς ταύτας ἐπιστολάς ὁ ὑπάλληλος τοῦ ἀρχείου ἐκείνου διδάκτωρ κ. Matrothi, ὅστις μ' ἐβεβίωσεν, ὅτι καὶ ἄλλαι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Βούδας ἐπιστολαὶ Ἑλλήνων ἐμπόρων, ἐγκατεσπαρμέναι μεταξὺ τῶν ἀπειροπληθῶν ἐγγράφων, ἀκκτάτακτοι καὶ δυσεῦρετοι· οὐχ ἦτον ὑπερχέθη μοι, ὅτι θέλει μεριμνήσει σὺν τῷ χρόνῳ περὶ συναγωγῆς καὶ τούτων ἐπὶ τὸ αὐτό.

σπραχῖδι αὐτοῦ¹. Τῶν γνωριμωτάτων δ' Ἑλλήνων τῆς Τοκαίας εἶνε ὁ ἐκ Κοζάνης Γεώργιος Στάμου Πρέτζος, ὅστις, καὶ ἐν Τοκαίᾳ διατρίβων καὶ ἐν Κερεσιτούρῃ τῆς Οὐγγαρίας ποτὲ παρεπίδημῶν, φαίνεται μέγα δυνάμενος καὶ ἐπωνυμεῖται ἄρχων ἐν τισὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἐκ τῆς γενετείρας, ἀλλὰ καὶ ἐκ Καστορίας πεμπομένων ἐπιστολῶν², οὗ δυνάμεθα καὶ αὐτὴν τὴν οἰκογενειακὴν ἱστορίαν νὰ παρακολουθήσωμεν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν ἐκείνων. Ἐκ τοῦ συγκινητικοῦ τούτου φακέλου ἀποσπῶ μίαν μόνην σελίδα, μέρος τοῦ γράμματος, ὅπερ ἀπέστειλεν εἰς τὸν Πρέτζον τῇ 14 Φεβρουαρίου 1763 ἐκ Κοζάνης ὁ πατήρ.

Ἰδὲ τὴν ἐπιστελὴν αὐτοῦ ἐν ἔτει 1769 Τῷ τιμωτάτῳ κυρίῳ Γεωργίῳ Πρέτζου ὑγιῶς εἰς Κερεσιτούρι ἐγρυσαν ὧδε Τιμιώτατε κύρ Γεώργιε ἀκριβῶς ἀπαζόμεθά σε νὰ πηγαίνης εἰς τὸν ἑσκιούτην καὶ νὰ τὸν ῥωτήσης ἀνίσως αὐτὸς ἐπρόστιαξεν νὰ μᾶς ζητήσουν πόριζιον, ἐπειδὴ καὶ ἦλθεν ὁ ἐξέκτορας τοῦ βαροσιοῦ, λέγοντας πῶς νὰ ἐπρόστιαξεν ὁ ἑσκιούτης, καὶ μᾶς ζητεῖ / . 250 νὰ τὸν εἰπῆς καλὰ τὸ ἤξεύρει πῶς ἡμεῖς κονοκρίτιζιον εἰς τὰ χερίά μας δὲν ἔχομεν, καὶ πῶς νὰ ἤξευρωμεν τί πόριζιον νὰ δώσωμεν, ἅς μᾶς στείλουν πρῶτον τὸ κονοκρίτιζιον, καὶ τότε ἅς μᾶς ζητήσουν ποριζιον. Ὄθεν θέλεις τὸν εἰπεῖς νὰ ἀσηκόση τὸ ἐξηκούτιζιον καὶ νὰ μὴν μᾶς ἐνοχλήση ἕως ὅπου νὰ λάβωμεν τὸ κονοκρίτιζιον, διατὶ ἡμεῖς ἕως τότε δὲν πληρώνομεν τίποτε, ὅσα ἐξεκούτιζια καὶ νὰ μᾶς στείλῃ.

Τοκάια τῇ 13 Φεβρουαρίου 1769

Ὁ προεσιῶς τῆς κομπανίας

Ἰωάννης Κόντη σὺν τῆς λοιποῖς

P: S: νὰ ἐξειδάξης τὸν ἑσκιούτην ποῦ εἶναι ὁ φιὸν Ἰσπάνος καὶ πότε ἔρχεται, νὰ ἐξειδάξης ὁμοίως καὶ διὰ τὸν ὀτζικρην σολγκαμπίροβον, ποῦ εἶναι, εἰ δὲ καὶ εἶναι αὐτοῦ, πρόσφερε τὸν αὐτὴν τὴν δουλείαν.

¹ Δύο ἐπιστολαὶ τῶν ἐτῶν 1753 καὶ 1754 ἀνυπόγραφοι ἐπιγράφονται τῷ ἐντιμωτάτῳ καὶ χρησιμωτάτῳ ἄρχον κυρίῳ κύρ γε ὄργι πρέτζο... εἰς τοῦ κα για.

ἐν ἣ ἐπιδεικνύεται ὅλος ὁ πόνος τοῦ ἐν τῇ τουρκοκρατούμενῃ πατρίδι τλαχιπωρουμένου γηραιοῦ γεννήτορος, ἐκλιπαροῦντος τὸν υἱὸν νὰ επιστρέψῃ εἰς τὴν πατριὸν γῆν, ἕπως γηροκομήσῃ αὐτόν.

Καὶ κίταξε παιδάκι μου σὰν ξεγέροντες (ἀνέρρωσις) νὰ κοπιάσῃς κάτω διὰ νὰ σὲ ἴδῶ καὶ ἐγὼ, διατι ἐγέρασα καὶ δὲν δύναμαι νὰ δουλέψω καὶ χρέος μὲ ῥῦχρον (;) καὶ κανίσκια καὶ ἐμένα καὶ τὴν ἀσθεντείαν του καὶ χαράιζῃ, μόνον κάμε τί θα νὰ κάμεις καὶ κοπ'άσαι κάτω νὰ σὲ ἰδοῦμεν καὶ ἡμεῖς νὰ εὐφρανθῇ ἡ καρδιά μας διατι πολλὴν καμὸν ἔχομεν· μόνον κοπιάσε, ἔιζῃ νὰ ἔχῃς τὴν εὐχὴν τοῦ θεοῦ καὶ ἐδικὴν μου, ἐγὼ εἰς τὴν ἀσθεντείαν σου θαρῶν νὰ μὲ τηρήσῃς εἰς τὰ γηράμιατά μου. Ἀδυναίωσα καὶ ἐγὼ καὶ δὲν εἰμπορῶ πλέον καὶ μὲ χρέος καὶ μὲ χαράιζῃ καὶ μὲ κανίσκια μὲ εὐγένουν ἕως 25: γρόουσι καὶ παράνω λογιάζω, καὶ παρακαλῶ νὰ ἔλθῃς ἢ ἀσθεντεία σου νὰ μὲ εὐγάλῃς ἀπ' αὐτὰ τὰ βάσανα, καὶ ἐγὼ πλέον νὰ ἡσυχάσω, διατι ἐγέρασα, καὶ πλέον δὲν εἰμπορῶ νὰ τὰ τραβῶ. Αὐτὰ μᾶς ἔγραφεσ ἀκόμη πέρισσι νὰ κοπιάσῃς καὶ ἀπέρασε χρόνος καὶ πάλιν δὲν ἐκοπιάσεσ. Κάμε τι θα κάμεις καὶ κοπίασε, ἔιζῃ νὰ ἔχῃς τὴν εὐχὴν μου, παιδάκι μου γλυκύτατο.

Μετ' ὀλίγον χρόνον ἀπέθνησκεν ὁ γέρον Στάμος χωρὶς νὰ ἴδῃ τὸν υἱόν, καθ' ἃ μανθάνομεν βλέποντες προστιθεμένην εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς τῶν εἰς αὐτὸν ἀπευθυνομένων ἐπιστολῶν τὴν λέξιν μακαρίτου (Γεώργιον μακαρίτου Στάμου Πρέιζου ἢ Γεώργιον μακαρίτου Στάμου). Ὅποια δὲ τὰ δεινὰ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν κατ' οἰκίῳ τῆς Κοζάνης ἐν ταῖς πονηραῖς ἐκείναις ἡμέραις διδάσκει ἔτι συγκινητικώτερον τῆς τοῦ πατρὸς ἄλλη ἐπιστολὴ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Σταμάτας ἐκ Κοζάνης, γεγραμμένη ὑπὸ τοῦ εὐπαίθετου πῶς γραμματικοῦ, περὶ οὗ ἔγεινε λόγος ἀνωτέρω.

Ἡ Σταμάτα ὑπηρετεῖ παρὰ τῷ ἀρχιερεῖ, δεσπὶς πᾶν ἄλλο ἢ πατὴρ τῆς ἀτυχοῦς γυναικὸς ἀνεδείχθη.

...ὁ δεσπότης μὲ ἐδίωξε, χωρὶς νὰ μοῦ δώσῃ κανένα ἄσπρον ἀπὸ τὴν δουλείαν μου, καὶ εἶτι χάνομαι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, σχεδὸν ἐστεροῦμαι τὸν ἐπισκοπικὸν ἄσπρον, εἶμαι σακάτης ἄνθρωπος· ἐγγήρῃσι, δὲν ἠμποροῦ τῶσα νὰ δουλεύσω νὰ στηχηθῶ εἰς κανένα μέρος καὶ εἶμαι χαμένος ἄνθρωπος. Ὄθεν παρακαλῶ μετὰ δακρύων, εἶτι νὰ σοῦ χαρίσῃ ὁ θεὸς ὑγείαν καὶ εὐτυχίαν, νὰ μὲ προφθάσῃς καὶ νὰ μὲ προφθάνῃς ἀπὸ καναδύο τρία φλορία, κἄν ὄσον διὰ τὴν ζωοτροφίαν μου... Ἀκόμη ὄντας εἰς τὸν δεσπότην ἦλθον οἱ Ἀρβανῖται καὶ ἐπάτησαν τὴν ἐπισκοπὴν καὶ ἐπῆρσαν καὶ τὰ ἐδικὰ μου τὰ πράγματα ὅ,τι καὶ ἂν εἶχον, καὶ εἶτι ἔμεινα ἔρημη, καὶ δὲν ἔχω ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνα, πληρὴν κάμει ἕνα ἔλεος εἰς ἐμένα, διατι ὁ ξένος κόσμος μὲ λυθῶνται καὶ μοῦ δίδουν σινταζὰν, καὶ πρέπει ἡ αὐθεντεία σου νὰ μὲ λυπηθῆς περισσότερο καὶ νὰ συμπονέσῃς ὡσὰν ἀδελφός· καὶ τὸ αἴτιον ὅποῦ μὲ ἐδίωξε ὁ δεσπότης εἶνε ἐτοῦτο· ὅταν ἐπάτησαν τὴν ἐπισκοπὴν, αὐτὸς δὲν ἦτον ἐδῶ, ἐγὼ μόνον εἶμουν, καὶ διατι δὲν ἐφύλαξα τὸ κονάκι, καὶ διὰ τοῦτο ἐκάκισε καὶ μὲ ἐδίωξε· καὶ ἐγὼ ἠλπιζον νὰ πάρω ἀπὸ αὐτὸν τίποτε, νὰ κυβερνηθῶ, τῶρα ἔμεινα ὑστερημένη ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Ταῦτα καὶ ὑγίαινε 1770 Μαΐου 4 κοζάνηθεν. Εἰς τοὺς ὁρισμοὺς σου ἡ ταπεινὴ ἀδελφὴ σου Σταμάτα.

Υ(σττερ.). Ἡ ἀδελφὴ μας Περιστέρα ἀδελφικῶς σὲ ἀσπάζεται. Ἀκόμη παρακαλῶ ἀδελφέ μου νὰ μοῦ στείλῃς ἕναν μαχραμαν, νὰ πηγαίνω εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διατι ἔως καὶ αὐτὸν μοῦ τὸν ἐπῆραν¹.

¹ Ἡ ἀλλῆ ἐπιστολὴ τῆς Σταμάτας ἀπὸ 26 Μαρτίου 1756 ἐπιγράφεται Εἰς τὸν Γεώργ. Πρέσω ἀπὸ Κόζιανη εἰς Τουκάγια, ἄλλη δὲ ἀπὸ 10 Δεκεμβρίου 1756 φέρει ὑπογραφήν Σταμάτα θυγατέρα Γάμου ἀδελφικῶς ἀσπάζομαι. Εἶχε δὲ ὁ Πρέντζος πληρὴν τῆς Σταμάτας καὶ ἄλλην ἀδελφὴν ἐν Κοζάνη, τὴν ἐν τῷ ὑστερογράφῳ τῆς ἀνωτέρω ἐν τῷ κειμένῳ ἐπιστολῆς μνημονευομένην Περιστέραν, ἣτις ἦτο,

Εἶγε δὲ ἔρη ἡ Τοκάια καθ' ἣ ἔτη ἀπέμεινον ἐν αὐτῇ ὁ Πρέτζος καὶ Ἕλληνα, πιθανῶς Κοζάνιτην, ἱερέα¹ ἀλλ' ἀγνοοῦμεν

καθ' ἣ φαίνεται, ἑγγαμῶς. Εἰς αὐτὴν πιθανῶς ἀναφέρεται ἐπιστολή τις πρὸς τὸν Πρετζόν τῆς 9 Ὀκτωβρίου 1754, ἀνυπόγραφος, γεγραμμένη δὲ πιθανῶς πρὸ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐν ἣ καὶ ταῦτα .... Σὲ παρακαλῶ ἀδελφέ μου νὰ εοιήλις δέκα γρόσια ἐπιδὴ χρεοσιώ' οπου πανδρεφα τὴν ἀδελφίν μας καὶ δὲν μέφιασαν ἕως πενήντα γρόσια· ὁ πατέρας μας δὲν ἔδοσεν ἕναν ἄσπρο ἐγὼ ἐσιτάθικα ὁσάν μητέρα. Ἐν ἄλλῃ δ' ἐπ' ἴσης ἀνυπογράφω ἐπιστολῇ, πιθανῶς τοῦ γέροντος Σταμάτου, λέγονται περὶ τῆς Σταμάτας τάδε· Ἐμαθα πεδᾶκι μου πὸς ἐκλαύτηκεν ἀπο λόγου μου πὸς δὲν τὴν θέλω ὁμος ἐγὼ πὸς ἀγαπᾶ να ἐρθῆ ἔιζει ὁσοὶ ὁ θεὸς τὴν ζωὴν μου. Ἐπιστολὴ τις τῆς Σταμάτας, φέρουσιν χρονολογίαν 25 Φεβρουαρίου 1761, ἐπιγράφεται ὡδε· *Τω παρον μου γραμα δοθιτο εἰς τὸν κυρ Γεοργη Σταμου Πρετζον. ηγιος τημιος ευχαρισιυθι εἰς Τουκαγια. Κκι ἐν ἄλλαις δ' ἐπιστολαῖς φέρονται τοιαῦται ἢ ἀνάλογοι ἐκκλήσεις πρὸς ἐγγείρισιν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον τῶν διὰ τῶν τυχόντων πολλακις ἀποδήμων εἰς Οὐγγαρίαν ἐκ Μακεδονίας στελλομένων ἐπιστολῶν.*

¹ Ἐν ἐπιστολῇ τινι πρὸς τὸν Πρέτζον τῆς ἀδελφῆς Περιστεράς, φερούσῃ μόνον ἡμερομηνίαν εἰς μαηου εξη ἄνευ δηλώσεως τοῦ ἔτους, προστίθενται ἐν τέλει τάδε· † αἰδεσιμότητα καὶ σεβασμιώτατε μοι αὐθένθη καὶ κατὰ πνεῦμά μοι πάτερ ἄγιε σακελλάριε καὶ διαπέμπονται χαιρετισμοὶ πρὸς τὸν ἱερέα, εἰς ὃν ἀπευθύνεται ὁ ταῦτα προσθεῖς. Ἐκ τούτων δὲν πρέπει βεβχίως νὰ εικάσωμεν, ὅτι αὐτὸς ὁ Πρέτζος ἦτο τυχὸν ὁ ἱερεὺς τῆς κοινότητος, ὅστις ἀποδεικνύεται ὢν ἐμπορὸς ἐκ τε ἄλλων ἐπιστολῶν καὶ μάλιστα τῆς πρὸς αὐτὸν εἰς Κερεστούρι σταλείσης, ἣν ἴδε ἀνωτέρω (σ. 268 ἐν σημ. 1) ὡς καὶ ἐκ τῶν συνήθως εἰς ἐμπόρους τῶν τότε χρόνων προσγεγραμμένων ἐπιθέτων ἐντιμώτατος καὶ χρησιμώτατος (ἴδε ἀνωτέρω σ. 268 ἐν σημ. 2), ἀλλὰ προφανῶς εἰς τὴν ἐπιστολὴν τῆς Περιστεράς προστέθησαν οἱ πρὸς τὸν ἱερέα χαιρετισμοὶ τοῦ γράψαντος τὸ ὑστερόγραφον, ὅπως διαδιδρασθῶσιν εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ μέλλοντος νὰ λάβῃ τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην Πρέτζου.

ἂν ἦτο ἤδη ἐκτισμένη καὶ ἐκκλησία ὀρθόδοξος ἐν τῇ πόλει ἢ ὑπῆρχεν ἀπλῶς παρεκκλησίαν, ἐν ᾧ ἐτέλει τὴν λειτουργίαν ὁ Μακεδῶν ἐκεῖνος ἱερεὺς.

Ἄλλὰ κατὰ τὸν αὐτὸν ἐκεῖνον χρόνον, καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες πάροικοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἤδη ὡς ἔμποροι ἐν Τρανσυλβανίᾳ καὶ τῇ Τοκχίᾳ, εὐρέσκουμεν αὐτοὺς ἀποτελοῦντας ἑλληνικὰς ὀρθόδοξους κοινότητας καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα μέρη τῆς Οὐγγαρίας, ἐνταῦθα μὲν πολυαριθμοτέρους, ἀλλαγῶς δὲ ἐλιγωτέρους. Τοιαῦται κοινότητες ἐγκαθιδρύθησαν ἐν Οὐγγαρίᾳ περὶ τὰς τοιαύτας· τούτων δὲ κυριώταται ὑπῆρξαν ἐκ τῶν νοτιῶν πρὸς τὰ βόρεια τῆς γῶρας αἱ τοῦ Ζέμονος (οὐγγρ. Zimony, σερβ. Zemun ἢ Σεμλίνου, ἢ τοῦ Neusatz, ἢ τῆς Τεμεσβάρης, ἢ τοῦ Szegedin, ἢ τοῦ Szentes, ἢ τοῦ Kecskemet, ἢ τοῦ Debreczen ἢ τῆς Βουδαπέστης, ἢ τοῦ Miskolcz καὶ ἢ τοῦ Πρεσβούργου. Οὐδ' ἀνέγραψα τυχαίως τὰς πόλεις ταύτας κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ νότου πρὸς βορρᾶν διεύθυνσιν, ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη κατὰταξις δεικνύει προφανῶς καὶ τὴν ὁδὸν ἣν ἐτήρησαν οἱ ἐρχόμενοι ἐκ τῶν μακεδονικῶν χωρῶν, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι κατήγοντο, πιθανῶς δὲ καὶ τὴν σειρὰν καθ' ἣν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐγκατεστάθησαν ἐν ταῖς οὐγγρικαῖς ταύταις πόλεσιν, ὁσημέραι ἀπώτερον τῶν πατριδῶν πρὸς τὰ βόρεια ἐξοικιζόμενοι καὶ ἀποτελοῦντες τὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῆς ἀπωτέρας Βιέννης, ἐν ἣ φαίνονται ἐγκατασταθέντες Ἕλληνες ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17 αἰῶνος, καὶ τῶν παραδουναβίων χωρῶν, δι' ὧν διήρχοντο. Πράγματι τὸ Σεμλῖνον, ὅπερ ἀπετέλεσε μέχρις αὐτῶν τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος τὸν κύριον διαμετακομιστικὸν σταθμὸν τοῦ πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν ἑλληνικοῦ ἔμπορίου, κεῖται ἐπ' αὐτῷ τῷ Δουναβίᾳ σχεδὸν ἀμέσως ἀντιπέραν τοῦ Βελιγραδίου. Διὰ Σερβίας ἄρα ἐγένετο ἡ πρὸς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ Αὐστρίαν μετανάστευσις τῶν τε Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν λοιπῶν συνοίκων τῆς γερμανήσου τοῦ Αἴμου καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν ἐκ τῶν νοτιωτέρων τούτων

χωρῶν εἰς τὰς βορειοτέρας ἐκεῖνας μετακομιζομένων ἐμπορευμάτων, καθ' ἃ τὸ Βουκουρέστιον, ἡ Κραϊόβα καὶ ἡ Ῥουστάβα τῆς Ῥωμανίας ἦσαν οἱ διάμεσοι σταθμοὶ τῶν πρὸς τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ δι' αὐτῆς Οὐγγαρίαν καὶ Αὐστρίαν μετοικίσεων καὶ μεταφορῶν ἐμπορευμάτων. Αἱ δύο δὲ αὗται ὁδοὶ ἐξηγοῦσι καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν τῆς ἐμπορικῆς ταύτης κινήσεως πλήν Ἑλλήνων μετέχουσι Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ πρὸς πᾶσαν ἐπιχείρησιν εὐεπήβολοι Ἀρμένιοι καὶ Ἰουδαῖοι τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ πάντων τούτων ὑπερτερῶσιν οἱ Ἕλληνες, συνήθως μὲν καὶ κατ' ἀριθμὸν, πάντοτε δὲ διὰ τῆς μεγαλειτέρας ἀναπτύξεως καὶ εὐφυΐας ὑπερευδοκίμουσιν καὶ ἐν τῇ ξένη, καθ' ἃ καὶ ἐν ταῖς πατρίοις χώραις, τὰ λοιπὰ σύνοικα ἔθνη. Ἡ τοιαύτη διευκρίνησις τῶν ὁδῶν τῆς μεταναστεύσεως ἐκείνης καὶ ἐμπορικῆς κινήσεως καὶ τῶν σταδίων τοῦ ἐν Οὐγγαρία ἑλληνικοῦ ἀποικισμοῦ ἐνδεικνύεται μὲν ὑπ' αὐτῶν τῶν γεωγραφικῶν ὄρων, ἐν μέρει δὲ μαρτυρεῖται καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πηγῶν, καθ' ὅσον ἐξηρεύνησα αὐτάς· οὐδαμῶς δ' ἀμφιβάλλω, ὅτι ἔτι ἀσφαλέστερον θέλει βεβαιωθῆ ὑπὸ τῆς περαιτέρας ἐρεύνης τῶν ἔτι ἀνεκμεταλλεύτων θησαυρῶν, οὓς περιέχουσιν οὐ μόνον τῆς Βουδαπέστης τάρχεϊα, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τόπους ἐν Οὐγγαρία. Αἱ δύο δὲ αὗται ἐμπορικαὶ ὁδοὶ, ἡ διὰ τῆς Σερβίας καὶ ἡ διὰ τῆς Ῥωμανίας, χρησιμεύουσιν εἰς τὴν ἐξήγησιν καὶ ἄλλου τινὸς φαινομένου, τοῦ λόγου, δι' ὃν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων μεταναστῶν τὴν μεγάλην πληθύν ἀποτελοῦσι Μακεδόνες, παρά πολὺ δὲ ἀραιότερον καὶ σπανιώτερον Ἡπειρώται καὶ Θεσσαλοὶ, ὧν αἱ πατριοὶ ἐστίαὶ ἔκειντο ἀπώτερον μὲν τῶν χωρῶν, πρὸς ἃς ἔφερε τὸ ρέθμα τῆς μεταναστεύσεως, παράμερα δὲ τῶν ὁδῶν δι' ὧν αὕτη ἐτελεῖτο.

Σκοπὸς τοῦ σημερινοῦ μου λόγου δὲν εἶνε ἡ ἐκθεσις τῆς καθ' ἕκαστα ἱστορίας τῶν ἐν Οὐγγαρία ἑλληνικῶν κοινοτήτων, πρὸς ἣν ἄλλως δὲν ἐπαρκεῖ ἀκόμη τὸ μέχρι τοῦδε συνηγμένον

ὕλικόν. Ἀναγκαιότερον δὲ καὶ προσφορώτερον θεωρῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἐκθέσω διὰ μεγάλων γραμμῶν τὰ κατὰ τὰ εἶδη καὶ τὸν τρόπον τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διεξαγομένου ἐμπορίου καὶ τὰ κατὰ τὰς πατρίδας τῶν Μακεδόνων ἐμπόρων, ἐνδιατρίβων ἔπειτα εἰδικώτερον εἰς τὰ τῆς κοινότητος Βουδαπέστης, περὶ ἧς ἀρθρονώτεροι ρέουσιν αἱ πηγαί.

Οἱ Ἕλληνες ἐμπόροι τῆς Οὐγγαρίας ἐξηκολούθουν ὡς τὸ πλεῖστον, τοῦλάχιστον τὸ κατ' ἀρχάς, μένοντες Ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι. Διὰ ἢ Πύλη ἀπήτει ἐκάστοτε τὴν ἀπογραφὴν αὐτῶν. Ἐχομεν δὲ πολὺ ὕλικόν τῶν τοιούτων *Conscriptiones*, ὧν ἐντυποὶ, λιθογράφοι ἢ καὶ χειρόγραφοι τύποι ἀπεστέλλοντο ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς εἰς τὰς κατὰ τόπον ἀρχὰς πρὸς συμπλήρωσιν. Καθ' ὅσον δ' ἀπητεῖτο ἐνίοτε ἀπάντησις εἰς πλείονά τινα ἐρωτήματα καὶ καθ' ὅσον αἱ τοπικαὶ ἀρχαὶ πιστότερον καὶ ἀκριβέστερον ἐξετέλουν τὸ καθήκον αὐτῶν, οἱ περισωθέντες πίνακες περιλαμβάνουσιν εἰδήσεις περισσᾶς, ἐξ ὧν δύναται νὰποκατασταθῇ οὐ μόνον ὁ ἐμπορικὸς, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐθνολογικὸς οὕτως εἰπεῖν ἀπολογισμὸς τῶν Μακεδόνων τῆς Οὐγγαρίας.

Τοιαύτας ἀπογραφὰς ἔχομεν ἐπὶ παραδείγματι τὴν τοῦ ἔτους 1754, ἔχουσιν ὀλίγας στήλας καὶ κατὰ ταῦτα παρέχουσιν ὀλιγώτερα στοιχεῖα, τὴν ἀξιόλογον τοῦ 1769, τὴν τοῦ 1771. Ἴδού τινα διδόμενα ἐκ τῶν τοιούτων ἀπογραφῶν. Ἐν ταῖς ἀναγραφαῖς παροίχων Μακεδόνων ἐν διαφόροις πολισίμασι τῆς κομιτείας *Csongrád*, εἰς ἣν ἀνήκε καὶ ἡ πόλις *Szentes*, ἐν ἧ ἀξία λόγου ἑλληνικῆ κοινότης, εὕρισκομεν ἱκανοὺς Μακεδόνους ἐκ Κοζάνης, Σιατίστης (*Szaczesta* ἢ *Szyageszta*), Βελεσῶν (*Belecza* ἢ *Belcza*), *Kalona* (Κολόνιας ἐν τῇ δυτικῇ Μακεδονίᾳ;), Νιαούστης (*Nyagoist*) καὶ *Szelcza* (Σελίτσας, Σέλτσας). Ὅτι δὲ πλείστοι τούτων εἶνε Ἕλληνες ἀποδεικνύουσι τὰ ἐπώνυμα αὐτῶν Ἀλέξιος Γιάνος (*Alexa Janos*), Νικόλαος Γιάνος, Νικόλαος Νάστος, Ἰωάννης Πανᾶς (*Panna*), Μᾶρκος

Κώστας, Θεόδωρος Πόποβιτς¹. Οἱ τοιοῦτοι σημειοῦνται ὡς λαλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν, εἰ καὶ πρὸς αὐτῇ ἐγίνωσκον συνήθως μὲν καὶ τὴν βλαχικὴν καὶ σερβικὴν, σπανιώτερον δὲ καὶ τὴν ἀλβανικὴν. Καὶ ἡ μὲν τοιαύτη πολυγλωσσία ἐξηγεῖται ἐκ τῆς γειτνιασεως, ἐν μέρει δὲ καὶ μίξεως τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἑκπαλαι συνοίκων Ἑλλήνων καὶ τῶν ἀπ' αὐτῶν ἤχιστα χωριζομένων Κουτσοβλάχων ὡς καὶ ἐκ τῶν μετὰ τῆς γείτονος Σερβίας σχέσεων. Ἄξια δὲ ἰδίου λόγου εἶνε ἡ ἐν τῷ πίνακι τούτῳ καὶ ἄλλοις ὁμοίοις παντελῆς ἔλλειψις τῆς βουλγαρικῆς ἐν ταῖς ὑπὸ τῶν εἰρημένων ἐκ Μακεδονίας ἐποίκων λαλουμέναις γλώσσαις ὡς καὶ ἡ σπάνις τῆς χρήσεως τῆς ἐπιχωρίου οὐγγρικῆς, παρὰ τισι μάλιστα παρερθηραμένης. Εἶνε δὲ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον θαυμαστότερον, ὅσῳ πολλοὶ τῶν ἐπηλύδων ἐκείνων ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἐν Οὐγγαρίας ἀπὸ χρόνου μακροῦ. Καὶ τὴν μὲν οὐγγρικὴν γλῶσσαν δὲν ὁμιλοῦσιν οἱ πλεῖστοι αὐτῶν, ἀλλὰ περιβάλλονται ὁμῶς ἤδη ἐνδομασίαν οὐγγρικὴν, ἀποβαλόντες τὴν πάτριον. Συνίσταται δὲ αὕτη εἰς βραχεῖαν ἢ ὡς τὸ πλεῖστον ποδῆρη κυανῆν χλαμύδα (*chlamiden caeruleam*) μετὰ κομβίων χαλκῶν ἢ ἀργυρῶν, ἔχουσαν ἐνίοτε ὦαν ἐξ ἀρνακίδος μελαίνης ἢ ἐξ ἀλωπεκῆς· πολλοὶ δὲ φέρουσι μέλανας κοθόρνους.

Διδακτικώτατα δὲ εἶνε τὰ ἐν τινι τῶν ἀναγραφῶν τοῦ *Comitatus Csongradiensis* σημειούμενα περὶ τοῦ ἐκ Κοζάνης Θεοδώρου Πηγαδᾶ, ἔχοντος ἡλικίαν ἐτῶν πενήτηκοντα καὶ ὀκτώ καὶ ἀπὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων ἐγκατεστημένου ἐν Οὐγγαρίας. Περὶ τούτου λέγεται *uxorem in Macedonia habens καὶ hic eductus per alium graecum habensque hic fixum domicilium*. Καὶ τὰ τρία ταῦτα σημειώματα εἶνε ἄξια λόγου ἐπειδὴ δεικνύουσιν εἰς ἡμᾶς τοὺς διαφόρους τρόπους τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν μεταναστῶν.

¹ Ὅτι τὸ σλαβικὸν φαινόμενον ἐπώνυμον Πόποβιτς εἶνε οὐχ ἥττον ὄνομα ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν ἐκ Μακεδονίας ἀποδεικνύεται ἐκ πολλῶν ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου τῆς Βούδας.

Καί πρῶτον πράγματι, ὡς βλέπομεν ἐκ τῶν διαφόρων ἀναγραφῶν, ὀλίγοι τινές εἶνε οἱ συναποκαμιζόντες εἰς τὴν ξένην καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέχνα, καθ' ἃ καὶ σήμερον οἱ πλεῖστοι τῶν εἰς τὴν Ἀμερικὴν μεταναστευόντων, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ μόνον τινές αὐτῶν μετακαλοῦσι καὶ τοὺς ἀξιοσημένους τῶν υἱῶν, σπανιώτερον δὲ πολὺ καὶ τὰς συζύγους. Οὐχ ἦττον δ' ἀπαντῶντες ἐνίοτε εἰς τὸ ἐρώτημα ἰδίας στήλης τινῶν τῶν ἀπογραφικῶν πινακῶν, ἂν σκεπτῶνται νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα, ἀποκρίνονται, ὅτι δὲν θὰ ἐπανέλθωσι. Ἡ τοιαύτη μονιμότης τῆς ἐν τῇ ξένῃ διαμονῆς ἄγει πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων παροικῶν εἰς τὴν ἐπιδίωξιν τῆς οὐγγρικῆς, ἐν δὲ τῇ Αὐστρίᾳ τῆς αὐστριακῆς ὑπηκοότητος, ἐνίοτε δὲ καὶ τῆς εἰς τοὺς εὐπατρίδας ἀναδείξεως, κατὰ μικρὸν δὲ καὶ εἰς μικτοὺς γάμους, δύο αἷτια τῆς ἀποξενιώσεως πολλῶν ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν παραδόσεων, τῆς βαθμιαίας ἀποβολῆς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῷ οἴκῳ καὶ τοῦ ἐξουγγρισμοῦ ἢ τοῦ ἐξαυστριασμοῦ αὐτῶν. Μόνος δὲ σύνδεσμος πρὸς τὸ παρελθὸν ὑπολείπεται εἰς τοὺς τοιούτους μοιραίως ἀποσχισθέντας ἀπὸ τῶν παραδόσεων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ ἢ διάσωσις τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἡ χάριν αὐτῆς ἐμμονὴ εἰς τὴν ἐκπροσωποῦσαν αὐτὴν οἰκείαν ἑλληνικὴν κοινότητα. Καὶ ὅμως ἄλλοτε οἱ πρόγονοι τῶν νῦν οὕτως ἀφ' ἡμῶν ἀποξενωθέντων ἠγνόουν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἀπογραφικῶν πινακῶν, τὴν οὐγγρικὴν, ἢ ἑλληνικὴν γλῶσσαν τῆς ἐκκλησίας ἦτο αὐτὴ ἢ γλῶσσα τοῦ οἴκου αὐτῶν, ἢ σύζυγος ἦτο Ἑλληνίς ἐκ τῆς πατρίδος ἢ ἐξ ἄλλης ἑλληνικῆς παροικίας τῆς Οὐγγαρίας ἢ τῆς Αὐστρίας, ὁ ἱερεὺς τῆς κοινότητος αὐτῶν ἦτο ὁ διδάσκαλος τῶν παιδῶν καὶ αὐτοὶ ἦσαν εἰ μὴ χορηγοὶ πρὸς ἔκδοσιν ἑλληνικῶν βιβλίων, ἀλλὰ τοῦλάχιστον συνδρομηταὶ καὶ ἀναγνώσται αὐτῶν. Ὡς δὲ ὁ οἶκος αὐτῶν ἦτο ἀφίερμα τοῦ ἀπομεμκρυσμένου καὶ ὑπὸ τὴν δουλείαν στενάζοντος πατρῖου οἴκου καὶ ἡ κοινότης αὐτῶν ἀπότυπον τῶν κοινοτήτων τῶν οἰκείων κωμοπόλεων, οὕτω καὶ ὡς ἔμποροι, καί-